

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

На седници Наставно-научног већа Филозофског факултета Универзитета у Београду одржаној 31.10.2024. године именовани смо за чланове Комисије за оцену докторске дисертације кандидаткиње Маше Д. Марисављевић под насловом “Протективни и фактори ризика за индивидуално и релационо функционисање родитеља у различитим фазама дијагностиковања поремећаја из спектра аутизма код деце”. Комисија је прегледала докторску дисертацију и о њој подноси следећи

ИЗВЕШТАЈ

Основни подаци о кандидаткињи

Маша Марисављевић је рођена 6. децембра 1992. године у Београду, где је завршила основну школу као носилац Вукове дипломе. Трећу београдску гимназију, природно математички смер, уписала је 2007. године, а завршила 2011. године. Основне студије психологије уписује 2011. године на Факултету за медије и комуникације, Универзитета Сингидунум, а дипломирала је 2015. године са просечном оценом 9,45. Мастер студије психологије, смер клиничка психологија, уписује 2015. године, на Филозофском факултету Универзитета у Београду, а завршила их је 2017. године, са просечном оценом 9,71 одбранивши мастер рад на тему „Предиктори коришћења физичког кажњавања у васпитању сопствене деце предшколског узраста“ под менторством проф. др Јелене Срне. Од 2019. године је студент докторских студија психологије на Филозофском факултету Универзитета у Београду, под менторством доц. др Николе Петровића (просечна оцена током студија 10,0). На седници Универзитетског Већа научних области друштвено-хуманистичких наука одржаној 2.4.2021. године одобрен је предлог теме докторске дисертације кандидаткиње под називом “Протективни и фактори ризика за индивидуално и релационо функционисање родитеља у различитим фазама дијагностиковања поремећаја из спектра аутизма код деце”. На седници одржаној 8.12.2022. године допуном одлуке о изабраном ментору за израду докторске дисертације, као други ментор изабрана је проф. др Наташа Церовац са Медицинског факултета Универзитета у Београду. У току докторских студија, Маша Марисављевић је као аутор и коаутор објавила шест радова у научним часописима од међународног значаја:

1. Bogavac, I., Jeličić, Lj., **Marisavljević, M.**, Bošković Matić, T., & Subotić, M. (2024). Arterial presumed perinatal ischemic stroke: A mini review and case report of cognitive and speech-language profiles in a 5-year-old girl. *Children*, 11, 33. DOI: 10.3390/children11010033
2. Milanović, I., Stanojević, N., Fatić, S., **Marisavljević, M.**, Punišić, S., Janjić, V., Subotić, M., & Maksimović, S. (2024). Speech-language pathologists' professional stress level and factors affecting it in the Republic of Serbia. *Work*, 78, 705–725. DOI: 10.3233/WOR-230036
3. Fatić, S., Stanojević, N., Jeličić, LJ., Bilibajkić, R., **Marisavljević, M.**, Maksimović, S., Gavrilović, A., & Subotić, M. (2024). Beta spectral power during passive listening in

preschool children with specific language impairment. *Developmental Neuroscience*, 9, 1-14. DOI: 10.1159/000539135

4. **Marisavljević, M.** (2023). Trait emotional intelligence in mothers of children with autism spectrum disorders. *Primenjena psihologija*, 16(3), 325-348. DOI: 10.19090/pp.v16i3.2458

5. Ćirović, M., Jeličić, Lj., Maksimović, S., Fatić, S., **Marisavljević, M.**, Bošković Matić, T., & Subotić, M. (2023). EEG correlates of cognitive functions in a child with ASD and white matter signal abnormalities: A case report with two-and-a-half-year follow-up. *Diagnostics*, 13, 2878. DOI: 10.3390/diagnostics13182878

6. Maksimović, S., Jeličić, Lj., **Marisavljević, M.**, Fatić, S., Gavrilović, A., & Subotić, M. (2022). Can EEG correlates predict treatment efficacy in children with overlapping ASD and SLI symptoms: A case report. *Diagnostics*, 12, 1110. DOI: 10.3390/diagnostics12051110

Од 2017. године, Маша Марисављевић је запослена на Институту за експерименталну фонетику и патологију говора “Ђорђе Костић”, као мастер психолог, у области дијагностике и терапије развојних поремећаја и поремећаја код деце школског узраста, као и породичног саветовања, а од 2019. године ангажована је и у оквиру истраживачко-развојног института „Центар за унапређење животних активности“, у звању истраживач сарадник. Такође, од 2020. године, запослена је и на Департману за психологију, Факултета за медије и комуникације, Универзитета Сингидунум, као асистент у настави. Стручни испит за здравствене сараднике положила је 2017. године, а звање системско-породичне саветнице стекла је 2018. године. Учествовала је и излагала радове на више националних и међународних, стручних и научних скупова. Аутор и коаутор је неколико радова објављених у часописима од националног и међународног значаја. Повремено је ангажована као предавач по позиву на појединим предметима на Одељењу за психологију, Филозофског факултета, Универзитета у Београду. Један је од реализатора семинара акредитованих од стране Министарства просвете Републике Србије. Машина научна интересовања везана су доминантно за област развојне и клиничке психологије, брачног и породичног саветовања, као и дијагностике и третмана деце са развојним поремећајима.

Основни подаци о дисертацији

Рукопис докторске дисертације са насловом „Протективни и фактори ризика за индивидуално и релационо функционисање родитеља у различитим фазама дијагностиковања поремећаја из спектра аутизма код деце“ садржи укупно 129 страна, без прилога. Рад садржи укупно 28 табела и 6 графикана у основном тексту (без прилога). Текст рада је подељен на следеће целине: Увод (стр. 1-15), Предмет и циљеви истраживања (стр. 15-17), Методологија (стр. 17-29), Резултати (стр. 29-68), Дискусија (стр. 68-103), Закључак (стр. 103-105), Литература (стр. 106-129), која садржи 350 референци, и Прилози (стр. 130-145).

Предмет и циљ дисертације

Докторска дисертација Маше Д. Марисављевић има за циљ да понуди разумевање дијагностичког процеса поремећаја из спектра аутизма (ПСА) из угла системске, породичне перспективе. Стога, предмет истраживања било је индивидуално и релационо функционисање родитеља који се налазе у различитим фазама дијагностиковања поремећаја из спектра аутизма код њихове деце. Општи циљ

истраживања био је испитати разлике на плану индивидуалног и релационог функционисања родитеља који се налазе у различитим фазама дијагностиковања поремећаја из спектра аутизма код њихове деце, као и улоге коју у овом функционисању имају социодемографски, индивидуално-психолошки, релациони и контекстуални чиниоци. Наведени циљ је даље конкретизован кроз три специфична циља овог истраживања:

1. Утврдити да ли постоје разлике у погледу индивидуалног и релационог функционисања родитеља који се налазе у различитим фазама дијагностиковања поремећаја из спектра аутизма сопствене деце.
2. Утврдити који социодемографски, индивидуално-психолошки, контекстуални и релациони чиниоци се понашају као протективни или као фактори ризика за јављање потешкоћа на плану индивидуалног и релационог функционисања родитеља чија се деца налазе у различитим фазама дијагностиковања ПСА.
3. Утврдити релативну важност појединих социодемографских, индивидуално-психолошких, контекстуалних и релационих чинилаца у објашњењу потешкоћа на плану индивидуалног и релационог функционисања родитеља чија се деца налазе у различитим фазама дијагностиковања ПСА.

У истраживању је учествовало 192 испитаника оба пола, старости од 25 до 53 године. Испитаници су били родитељи чија су се деца налазила у различитим фазама дијагностиковања поремећаја из спектра аутизма, подељени у три групе: 1) 59 испитаника (30,7%) су били родитељи код чије деце је исказана сумња на присуство ПСА, 2) 57 испитаника (29,7%) су били родитељи чија су деца добила дијагнозу ПСА у протеклих шест месеци, и 3) 76 испитаника (39,6%) су били родитељи чија су деца добила дијагнозу ПСА пре више од шест месеци.

Основне хипотезе

Будући да преглед литературе није указао на истраживања која на сличан начин конципирају испитивање ефекта фазе дијагностиковања ПСА код деце на индивидуално-психолошко и релационо функционисање родитеља, кандидаткиња није формулисала хипотезе које се односе на овај циљ истраживања.

С друге стране, када је реч о утицају социодемографских, индивидуално-психолошких, релационих и контекстуалних чинилаца на индивидуално и релационо функционисање родитеља, кандидаткиња је формулисана седам хипотеза, ослањајући се на претходна истраживања:

1. Очекује се да ће се старост родитеља показати као значајан предиктор родитељског стреса, тј. да ће стрес бити виши код старијих родитеља – очекујемо да ће наши резултати бити конзистентни са резултатима претходних истраживања која су указала на то да старији родитељи пријављују виши интензитет стреса (Duarte et al., 2005; Östberg & Hagekull, 2000);
2. Очекује се да ће се образовање родитеља показати као значајан предиктор родитељског стреса, односно да ће стрес бити виши код мање образованих родитеља – очекујемо да ће наши резултати бити конзистентни са резултатима претходних истраживања која су показала да мање образовани родитељи пријављују виши интензитет стреса (Smith et al., 2001);

3. Очекује се да ће се радни статус показати као значајан предиктор родитељског стреса, односно да ће стрес бити виши код незапослених родитеља – очекујемо да ће наши резултати бити конзистентни са резултатима претходних истраживања која су показала да незапослени родитељи пријављују виши интензитет стреса (Sinha et al., 2016);

4. Очекује се да ће се број деце показати као значајан предиктор родитељског стреса, односно да ће стрес бити виши код родитеља који имају већи број деце – очекујемо да ће наши резултати бити конзистентни са резултатима претходних истраживања која су показала да родитељи са већим бројем деце пријављују виши интензитет стреса (Duarte et al., 2005; Östberg & Hagekull, 2000);

5. Очекује се да се пол детета неће показати као значајан предиктор интензитета стреса родитеља – очекујемо да ће наши резултати бити конзистентни са резултатима претходних истраживања која су указала да се интензитет стреса родитеља не разликује у односу на то да ли је дете са ПСА дечак или девојчица (Herring et al., 2006);

6. Очекује се да ће се перцепција родитеља о изражености симптома ПСА показати као значајан предиктор родитељског стреса, односно да ће стрес бити виши код родитеља деце са већим бројем сметњи – очекујемо да ће наши резултати бити конзистентни са резултатима претходних истраживања која су показала да интензитет симптома ПСА доприноси повишеном интензитету стреса родитеља (Herring et al., 2006; Sikora et al., 2013; Stuart & McGrew, 2009);

7. Очекује се да ће се партнерска подршка показати као значајан предиктор родитељског стреса, односно да ће стрес бити нижи код родитеља који подршку партнера перципирају као високу – очекујемо да ће наши резултати бити конзистентни са резултатима претходних истраживања која су показала да је партнерска подршка протективни фактор у интензитету стреса родитеља (Hock et al., 2012).

Опис садржаја дисертације

У уводном делу кандидаткиња представља теоријску основу и претходна истраживања која се односе на конструкте који су предмет дисертације (редом: поремећаји из спектра аутизма, развој симптома и клиничке слике ПСА, дијагностиковање ПСА, ефекат ПСА и процеса дијагностиковања на родитеље и породицу). Свака од целина подразумева: опис кључних концепата; преглед постојећих истраживања релевантних за предмет и циљеве дисертације; осврт на контрадикторности и неусаглашености у претходним студијама; представљање недостатака и мањкавости претходних истраживања; истицање области које исискују дубљу експлорацију. Теоријски део дисертације Маше Д. Марисављевић представља преглед најзначајнијих савремених истраживачких налаза у овој области.

Предмет, циљеви и хипотезе истраживања су јасно дефинисани. Метод истраживања, узорак и варијабле, процедура прикупљања и обраде података, као и коришћени инструменти и пратеће анализе, детаљно и јасно су приказани у раду.

У делу рада у коме су приказани резултати најпре је анализирана поузданост примењених скала и инструмената, а затим и приказана факторска анализа за инструмент креиран за потребе овог доктората. Након тога, представљене су и продискутоване карактеристике узорка и разлике између група, по питању појединих категорија социодемографских варијабли. Затим, приказане су и описане утврђене разлике између група родитеља у погледу њиховог индивидуалног и релационог функционисања. Након тога, приказани су и прокоментарисани резултати који се тичу корелација социодемографских, индивидуално-психолошких, контекстуалних и

релационих чинилаца са стресом родитеља и њиховом успешношћу у решавању партнерских конфликта. Надаље, приступило се приказивању и анализирању чинилаца од значаја за индивидуално и релационо функционисање родитеља чија се деца налазе у различитим фазама дијагностиковања ПСА – резултати су најпре приказани кроз различите моделе вишеструке линеарне регресије, а затим и кроз приказ релативне важности појединачних предиктора. На крају, приказане су и разлике између група родитеља, по питању релативне важности социодемографских, индивидуално-психолошких, контекстуалних и релационих чинилаца у објашњењу потешкоћа на плану њиховог индивидуалног и релационог функционисања, на основу чега су се могла боље разумети преклапања, али и разлике међу групама. Резултати статистичких анализа су пропраћени релевантним графичким приказом (табеле, графикони).

Дискусија је јасно и логично структурирана у складу са дефинисаним предметом, циљевима и хипотезама истраживања. Резултати су поређени са налазима претходних истраживања, а затим су размотрени и у контексту специфичности актуелног истраживања и узорка. Резултати су продискутовани путем повлачења паралели и успостављања веза са другим, релевантним истраживањима, али је кандидаткиња, такође, резултате овог истраживања разматрала у контексту шире слике презентоване проблематике. Након дискусије, представљен је осврт на ограничења спроведеног истраживања, уз препоруке за њихово превазилажење и сугестије о потенцијалним будућим испитивањима.

Остварени резултати и научни допринос дисертације

Резултати истраживања показују да значајне разлике између родитеља чија се деца налазе у различитим фазама дијагностиковања поремећаја из спектра аутизма, постоје само у опаженој подршци проширене породице. Наиме, родитељи чија су деца недавно дијагностикована са ПСА пријављују најнижи интензитет подршке проширене породице. Са друге стране, када су у питању други чиниоци који се тичу индивидуалног и релационог функционисања родитеља, одсуство разлика указује на сличности међу групама родитеља, односно чињеницу да се, неvezано за то у којој фази дијагностичког процеса се налазе, родитељи деце са ПСА суочавају са сличним изазовима. Сва одступања од постављених хипотеза протумачена су из различитих углова, уз узимање у обзир специфичности узорка који је био укључен у истраживање, инструмената који су коришћени за прикупљање података, али и одлике и процеса дијагностиковања ПСА у пракси.

Резултати који се односе на други и трећи циљ истраживања указују да, иако нису добијене статистички значајне разлике међу групама родитеља, међу групама родитеља ипак постоје квалитативне разлике. Наиме, утврђено је да постоје чиниоци који доприносе потешкоћама (или их умањују) на плану индивидуалног и релационог функционисања родитеља који су универзални за све три групе, али да истовремено постоје и чиниоци који доприносе повишеним потешкоћама (или их редукују) само у одређеној фази дијагностичког поступка.

Сумирајући све наведено, стиче се утисак да се родитељи чија деца пролазе кроз различите фазе дијагностиковања ПСА суочавају са низом заједничких, али и специфичних изазова. Релативно умерен степен преклапања скупова важних предиктора међу групама родитеља наглашава потребу да се ове групе не изједначавају у потпуности. Уместо тога, фазу дијагностичког процеса треба сматрати значајним аспектом у анализи њихових искустава.

Научни допринос дисертације кандидаткиње Маше Марисављевић се огледа у томе да пружа потврду значаја сагледавања ПСА кроз системску, породичну перспективује за дубље разумевање не само самог поремећаја, већ и његовог утицаја на чланове породице и на функционалност породице у целини. Такође, делује оправдано да се фаза дијагностиковања ПСА у будућим истраживањима узме у обзир као један од фактора при процени функционисања, не само родитеља, већ и целе породице.

Закључак

Докторска дисертација кандидаткиње Маше Д. Марисављевић под насловом „Протективни и фактори ризика за индивидуално и релационо функционисање родитеља у различитим фазама дијагностиковања поремећаја из спектра аутизма код деце“ представља оригинално и самостално научно дело којим су у целости испуњени циљеви и задаци наведени у одобреној пријави докторске дисертације. Кандидаткиња је у својој тези показала разумевање области која је предмет истраживања, критички приступила налазима досадашњих истраживања, брижљиво спровела обухватно прикупљање података и њихову обраду, и показала способност да добијене податке адекватно интегрише и интерпретира.

Имајући све изнето у виду, Комисија закључује да је дисертација (а) у целости у складу са одобреном пријавом, (б) представља оригинално и самостално научно дело, и (в) да су се стекли услови за њену одбрану, те предлаже Наставно-научном већу Филозофског факултета да прихвати наше позитивно стручно мишљење и кандидаткињи Маши Д. Марисављевић одобри јавну одбрану докторске дисертације ”Протективни и фактори ризика за индивидуално и релационо функционисање родитеља у различитим фазама дијагностиковања поремећаја из спектра аутизма код деце”.

У Београду,
18.11.2024.

Комисија:

Др Тамара Кликовац, редовни професор,
Универзитет у Београду,
Филозофски факултет

Др Оља Јовановић Милановић, доцент,
Универзитет у Београду,
Филозофски факултет

Др Мина Шољага, доцент,
Универзитет Сингидунум,
Факултет за медије и комуникације